

ПРЕИСТОРИСКА ГЛАВИЦА ИЗ ВРАЊА

Пре две године дошла ми је у руке, а преко г. Алексија Дуракова, суплента, једна мала главица од печене глине, коју прилажем Музеју Јужне Србије у Скопљу, уз неколико напомена у овом чланку.

Главица је ископана у земљи, у винограду г. Јанче Дингарца, трговца из Врања. Виноград се налази на месту званом Рашка, с леве стране пута Врање-Врањска Бања, 10 минута хода од касарне првог пешадиског пука у Врању, дакле у близини главне саобраћајне артерије, Моравско-вардарске долине. За друге, интересније, налазе на том месту власник не зна. На површини и сада се може наћи по који одломак веома старе керамике, а што се раније налазило, није се очувало. Власник је умољен да убудуће и најмање ситнице сачува. Иначе означени терен је сасвим обичан и на површини нема знакова симптоматичних у археолошком погледу. Предање зна за неко насеље у том крају у старо време.

Сл. 1. — Глава из Врања (лице)

Изгледа да је ова главица сачињавала део статуете, јер њен доњи део није „довршен“, изравнат, већ као да је сломљен. Сама је глава сасвим лепо очувана и неоштећена. Једино су очи прилично излизане. Њена је висина $3\frac{1}{2}$ см., ширина 2 см., боја затворено сива.

Г. д-р Војислав Радовановић, професор универзитета у Скопљу, био је љубазан да изближе одреди састав глине од које је израђена главица, на чему г-ну В. Радовановићу и овим путем захваљујем. То је, наиме, песковита глина, са ситним зрнцима кварца, а поред тога са многим љуспицама мусковита (белог лискуна), што указује на то, да је глина продукт распадања кристаластих шкриљаца (нарочито микашиста), од каквих је стена главни састав и најшире околине Врања. Тако и земљиште на самом месту налаза веома је слично глини ове главице, што би, можда, говорило о њеном домаћем пореклу.

Већ на први поглед главица изненађује својим необичним цртама. Пада у очи, пре свега, необичан по својој величини нос, прави библиски нос „као кула ливанска, што гледа према Дамаску“. Зато је горњи део главе испро необично дуг (3 см.), док је на доњи део, усне и подбрадак остало свега $\frac{1}{2}$ см. Усне, управо, и не постоје и не види се да ли су биле бар мало оцртане. Могуће да се је уметнику чинило и непотребно, или сувише тешко, да удеси и усне испод тако импозантног носа. Ми то жалимо, јер усне би сигурније расветлиле етничку тајну главице, својом дебелином, на пример, или испупченошћу доње усне или другим каквим знаком. Коса је лепо и глатко зачешљана назад, на челу се раздваја на две стране, пада изнад врата, где је добро потсечена, али не равно, већ тако да је с обе стране мало дужа него у средини и покрива уши. Ипак коса није „господски“ негована, већ кратко потсечена, као што се види на сликама мисирских радника и војника (W. Oncken-ова збирка, Allg. Gesch., Ed. Mayer: Gesch. d. alt. Aegyptens, 27, 24, 242, 290). Разрез очију је дугуласт, управо одвећ дуг и косо положен, што је такође карактеристично. Између чела и носа нема прелома, већ једно и друго чине непрекидну линију, што је, можда, најважније у изгледу ове главе. Врат одмах испод косе шири се тако, да се види да је у продужењу био прилично дебео. Овај, можда недовољан, опис попуниће приложена фотографија.

Претпостављам да је научна вредност ове врањске главице веома велика. Прво стога што држим да је из преисториског доба, што су ми, уосталом, потврдили и извесни стручњаци. Друго, антрополошки тип је веома сличан хетитском, те би ова главица ишла у ред са оном из Винче, о којој је реч у расправи г. д-ра Ника Жупанића: „Трагови за Пелазгима“. У поменутом делу (стр. 3) има и неколико слика хетитског типа, с којима и упооређујемо врањску главицу и налазимо да је сличност потпуна. Такав исти тип, као „азијатски“ или „хетитски“ може се видети на мисирским споменицима средњег царства, као траг хетитског господства у Мисиру (напр. у Kultur-und Sittengeschichte, Gutenberg-Verlag, B. I, стр. 142). Тај се тип очувао понегде код Иранаца, Курда и др. (в. напр. у K. u. Sitt. Gesch., Orient, I, стр. 320, или Н. Жупанић, *op. cit.* стр. 4).

Ако се прими мишљење г. Жупанића о пелазгиском, одн. хетитском типу преариског становништва на Балкану, ова главица из Врања заузеше почасно место у реду археолошких докумената те будуће научне истине. У сваком случају, она ће имати своје место испред оне главице из Винче, јер винчанска главица по својим изразито-хетитским цртама и очуваности заостаје нешто иза ове новопронађене. Наравно, под условом, да и једна и друга нису донете у наше крајеве са истока, раније или доцније, што је могуће с обзиром на мали број таквих налаза код нас.

Упозорићу и још на једну сличност главице коју приказујем. На цртежима такозваних вавилонских печатних цилиндара (Siegelzylinder) подударају се величина и облик носа, као и разрез очију својом сличношћу с носем и очима врањске главице. Илустрације, напр., за еп о Гилгамешу на поменутиим цилиндрима (Kult. u. Sitt. Gesch. B. I, стр. 103) и друге (Hommel, Gesch. Bab. u. Assir. стр. 336, 398 у Онкеновој збирци) везују донекле нашу главицу са семитским елементом. Но, мислим, да то не смета хетитском, или по Жупанићу пелазгиском, по Мору јафетидском, или терминолошки још ширем алародиском карактеру врањске главице. Прво, и тамо носеви нису баш семитски заокругљени или погрбљени, већ прави; а друго, многи ауторитети мисле да добар део Семићана има доста особина хетитске и њој блиских раса. Е Luchan и Н. Жупанић мисле то за Јевреје, Glotz (La civilisation Egèenne) претпоставља „la parenté ethnique de Cretois et de Chaldéens“, Масперо (Histoire ancienne des Peuples de l'Orient) каже за народе Мале Азије уопште да су примили у себе много етничких и културних семитских елемената. Могуће је, да се је и у нашој пелазгиској раси у преисториско доба могло опазити доста тих елемената, те са одговарајућом корекцијом, а на основу горњег, могла би се узети у обзир и Талоцијева тврдња, истина само узгред наведена, да је око 1500 год. пре Христа у наше земље дошао „неки азијатски семитски народ“. Исправка би се, у том случају, састојала само у додавању једне цртице између „азијатски“ и „семитски“, те би се читало „азијатско-семитски“. (Thallóczy, Die Urgeschichte der Illyrentums auf dem Gebiete Bosniens, у Зборнику Illyrisch-Albanische Forschungen).¹

Дакле, ако се продужи да трага за Пелазгима, мислим да се неће смети мимоићи ни „врањска главица“.

Сл. 2. — Глава из Врања (профил)